

čákati, am	...	čákati (čákat) čákam	čákati, -am čákala, -o in čákála, -o	čákáti čákam čákála, -o in STO
brísati, bríšem	brísati bríšem brísala	...	brísati, -išem	brisáti bríšem brisála, -o in STO
písati, šem	pisáti pišem pisála, -álo	písati, pišem pisála, -o, -i	pisáti in písati pisála, -o	pisáti in písati pišem pisála, -o
mázati, mážem	mázati mážem mázala	mázati, mážem mázal, -ala, -o	mázati mázala, -o in mazála, -o	mazáti mážem mazála, -o in STO
vézati, véžem	vezáti véžem vezála, -álo	vézati, véžem	vézati vézala, -o in vezála, -o	vezáti véžem vezála, -o in STO

(Pleteršnik in Breznik 1911 označujeta intonacijo naglašanih vokalov; zadnji trije priročniki samo mesto naglasa, kvantiteto in kvaliteto vokalov. STO: stalen naglas na osnovi.)

Kajetan Gantar

RIMSKA LIRIKA

Stari Rimljani slovijo predvsem kot sposobni vojaki, juristi in državniki. Ustvarili so eno največjih in najbolj dolgotrajnih držav, kar jih je videla zgodovina. Njihov imperij je trajal skoraj celo tisočletje, segal je od Atlantika do Kavkaza, od Britanije do Arabije, raztezal se je čez ozemlje, na katerem je danes kakih trideset samostojnih držav. Rimljani tega ozemlja niso samo z orožjem osvojili, ampak so ga tudi z zakoni uredili, ga povezali z omrežjem cest in drugih komunikacij ter naselili z odsluženimi veterani. Tako so vse te dežele pritegnili v svoj kulturni krog in nekatere popolnoma romanizirali, drugim pa vtisnili močne sledove svoje vladavine, ki še danes pričajo o nekdanji rimski civilizaciji.

Imperij takšnih časovnih in prostornih dimenzij seveda ni nastal po golem naključju. V rasti, zorenju in notranji ureditvi tega imperija se odraža volja celega rimskega naroda. Vse je bilo pri Rimljanih podrejeno tej zgodovinski nalogi, ki jo je njihov pesnik Vergil v verzih takole označil:

Drugi morda bodo bronu mehkeje vdahnili življenje,
marmornim skladom izvabljali žive poteze obraza,
lepše besede pri pravdah vodili, z natančnim merilom
risali pota nebesnih teles in določali vzhod jim:
tebi, Rimljan, je dano poslanstvo, da narodom vladaš,
tvoja umetnost je — pomni! —, da red in mir zagotavljaš,
ljudstva ošabna krotiš in braniš plemena podložna!

Vse, kar je služilo temu poslanstvu, je pri Rimljanih doživelo velik razcvet, tako npr. pravo, govorništvo, izgradnja cest in raznih utrdb. Kar pa se je zdelo, da ni v zvezi z izpolnjevanjem te zgodovinske naloge, za to Rimljani — vsaj v začetnem obdobju svojega razvoja — niso kazali pravega zanimanja; sem je spadala filozofija, teoretične znanosti, umetnost in seveda tudi poezija.

Za poezijo imajo stari Rimljani, zlasti če jih primerjamo s starimi Grki, presenetljivo malo posluha. Pri Grkih npr. prepeva pesmi celo njihov največji homerski junak — Ahil; pri Rimljanih si o njihovem Romulu ali Eneju kaj takega sploh ne moremo predstavljati. Pri Grkih se je npr. njihov največji vojskovodja, Aleksander Veliki, obdal s celim štabom književnikov, ker si je iz vsega srca želel, da bi se med njimi našel kdo, ki bi v verzih proslavil njegove zmage in vojaške podvige; pri Rimljanih srečamo ravno nasproten pojav: stari Kato je vojskovodju Marku Nobilioru očital kot mehkužnost in veliko sramoto, ker je nekoč vzel nekega pesnika s sabo na vojaški pohod. Isti Kato je postavil rimski mladini prednike za zgled s temile besedami: »Naši predniki so konje dražje plačevali kot kuharje. Pesništvo pri njih ni bilo v časteh. Če se je kdo ukvarjal s pesništvom ali če je hodil po gostijah in pojedinah, so ga imenovali postopača.«

Še posebno malo zanimanja so stari Rimljani kazali za lirično pesništvo. Druge pesniške vrste, ki jih je bilo le nekako mogoče vključiti v koncept zgodovinskega poslanstva, so tolerirali ali celo pospeševali; za lirično poezijo so preogli samo pomilovalen posmeh. Saj je celo Cicero, ki je bil vse drugače razgledan in izobražen kot stari Kato, nekoč izjavil, da se mu zdi prebiranje liričnih pesmi takšna potrata časa, da se s tem ne bi ukvarjal, tudi če bi mu bilo dano dvojno življenje. Precej zgovorni so že sami izrazi, s katerimi so Rimljani označevali lirične pesmi: to so *ludi*, *ludicra*, *nugae* ali *ineptiae*, kar vse bi v slovenščini pomenilo »igračke« ali »norčije«. Tako se že v sami oznaki zrcali gledanje na liriko kot na nekaj neresnega, kot na nekaj, kar ni v skladu z osnovno rimsko vrlino, ki se imenuje *gravitas* ali »resnoba«.

Razumljivo je, da se v takšnih pogojih pesništvo ni moglo kmalu razcveteti, in lirično pesništvo še celo ne. Zato ni nič čudnega, da nam iz prvih stoletij rimske zgodovine niso ohranjene pesmi in tudi ne bogata mitologija, kakršno srečujemo pri drugih narodih antičnega sveta. Šele ko je Rim premagal Kartagino (146 pr. n. št.) in si zagotovil premoč v Sredozemlju, šele ko si je nekoliko oddahnil od neprestanih in dolgotrajnih vojska, so se razcvetele — in še to predvsem pod tujim, pod grškim vplivom — nekatere pesniške vrste, npr. epos, satira, komedija in tragedija. Toda spet je moralo preteči še celo stoletje, preden so Rimljani končno odkrili tudi svet lirične poezije.

To se je zgodilo šele v sredini prvega stoletja pr. n. št., v času, ko Rim pretresajo državljanske vojne in upori sužnjevi in ko se po Italiji puntajo zavezniška mesta, v času, ko po Sredozemlju rovarijo morski razbojniki in ko na meje imperija že pritiskajo bojevitá germanska plemena — torej v času, ki se zdi vse prej kot primeren za prepevanje liričnih pesmi. In vendar se ravno v tem času v Rimu oglasijo prvi veliki lirični pevci. Rimska lirika doseže že v teh svojih prvih predstavnikih takšen vrhunec in takšen razcvet, kakršnega pri narodu suhoparnih juristov, vojakov in državnikov skoraj ne bi pričakovali. Zdi se, kot da so tedaj v rimskem narodu nabreknile vse skrite ustvarjalne žile, kot da je tedaj z vso elementarno silo bruhnulo na dan, kar je bilo v njem skozi stoletja prtajeno, dušeno in tlačeno. Zdi se, kot da so tedaj v srcih pevcev prvič glasno zazvenele nežne melodije, ki so jih njihovi predniki, slepo zaverovani v slavo orožja, tolikokrat preslišali. Na bojišču se še ni polegel hrušč orožja, Italija je še drhtela v krvi in trepetala pod koraki upornih

legij — ti pevci pa se za vse to ne zmenijo, ampak prisluhnejo samo utripu svojega srca in odkrijejo v njem svet ljubezenske poezije, kakršne antika dotlej še ni poznala. Kajti to, kar je ustvaril mladi rod liričnih pevcev, ni bilo uvoženo iz grškega sveta, kot toliko drugih kulturnih dobrin; osebno ljubezensko liriko in zlasti ljubezensko elegijo lahko označimo kot nekaj, kar je zraslo iz italjskih tal, kot nekaj najbolj izvirnega, kar so Rimljani prispevali v zakladnico svetovne poezije.

Prva generacija liričnih pesnikov, ki je prinesla svež veter v rimsko poezijo, se navadno označuje z izrazom »neoteriki«, kar bi pomensko ustrezalo slovenski »moderni«. Zanimivo je, da nobeden izmed neoterikov ni bil doma iz samega Rima ali iz rimske okolice, iz Lacija. Večina jih je bila po rodu iz Padove nižine in se je po njihovih žilah verjetno pretakalo precej keltske krvi. Najizrazitejši predstavnik te pesniške smeri je *Katul* iz Verone (*Caius Valerius Catullus*, živel ok. 87—54).

Katul je prvi in morda edini rimski pesnik, ki bi ga lahko označili kot »lirika« v današnjem pomenu besede; zato nam je celo bližji in bolj razumljiv, kot je bil svojim rojakom in sodobnikom. Njegova poezija predstavlja nekak posmeh in norčevanje iz starih rimskih vrlin. V nekem verzu pravi, da je ena sama ura ljubezni in zabave vredna več kot ducat rimskih provinc. Lahko si mislimo, na kakšen odpor so takšne besede naletele v ušesih rimskih generalov in politikov! To je zvenelo izizvalno, to je zvenelo kot odkrit napad na vse, kar je bilo Rimljanom dotlej sveto in nedotakljivo. Zato ni čudno, da so ga sodobniki označevali kot »najslabšega pesnika« (*pessimus poeta*). Katul si tega očitno ni gnal k srcu, ampak si je to oznako rade volje prisvojil in jo štel celo za nekak kompliment.

Katulova lirika pa ne pomeni samo obračuna s preživeli rimskimi ideali, ampak vnaša v rimsko poezijo nekaj resnično novega in svežega. Bistvo tega »novega« bi lahko označili kot opevanje individualne ljubezni. Tega rimska književnost in rimska družba pred Katulom ni poznala. Po starem rimskem pojmovanju se je naloga ženske izživljala v tem, da možu rodi otroke in jih vzreja in vzgaja tako, da bodo branili in širili meje rimskega imperija. Katul pa je v svojih pesmih žensko iztrgal iz teh patriarhalnih vezi in jo povzdignil v predmet globoko doživete osebne ljubezni. V svojih verzih opeva neutešljivo koprnenje, vroče objeme, strastne poljube, žgoči ogenj ljubosumja in sovraštva. Toda Katul v predmetu svoje ljubezni ne vidi samo naslade polno žensko telo, ampak nekaj več, neki poduhovljeni čar in mik, nekakšno dopolnilo lastnega bitja. Ženska mu ni samo sredstvo za potešitev telesnih strasti, ampak utelešenje lastnega koprnenja. V neki pesmi pravi: »Ljubil sem te — ne kot ljudstvo ljubi deklino, ljubil sem te, kot oče ljubi otroka in snaho.«

Seveda tudi takih izjav ne smemo napačno razumeti in razlagati preveč idealizirano. Predmet Katulove ljubezni je bila Lesbija, žena konzula Metela. Njeno pravo ime je bilo Klodija; »Lesbija« je le psevdonim, ki ji ga je dal Katul. Ime je povzel po otoku Lesbosu, kjer je bila doma Sapfo, največja pesnica antičnega sveta, in kjer je bil doma pesnik Alkaj; skratka, ime je povzel po otoku, ki ga obdaja nekakšna pesniška atmosfera. Tako je že s samim psevdonimom, ki ga je nadel svoji izvoljenki, naznačil pesniški čar, ki jo obdaja. Srečne trenutke, ki jih je užil ob ljubezni z Lesbijo, je popisal v čudovitih pesmih o poljubih; ena izmed teh pesmi bi se v površnem prevodu glasila nekako takole:

Uživajva ljubezen, Lesbija!
Vse, kar se strogi starci zgražajo
in kar čenčajo ženske stare,
ne štejeva vredno niti pare!
Sonca lahko zaidejo
in vsak dan znova vzidejo,

a kadar nam ugasne kratka luč,
nas čaka dolga in nevzdramna noč.
Daj mi poljubov tisoč in še sto,
ne nehaj, daj mi drugih tisoč, sto,
nato še tisoč in še sto in sto!
Ko bova to več tisočkrat storila,
bova poljube skupaj zamešala,
da sama več ne bova zanje znala,
da tudi vsak zavistnež prebledi,
ker vseh poljubov moč prešteti ni.

Toda trenutki sreče so naglo minili. Lesbija je bila očarljiva, obenem pa nevarna ženska, ki je imela poleg Katula in svojega moža še vrsto drugih oboževavcev in ljubimcev. Katul je kmalu spoznal, da je bil samo eden izmed mnogih, samo en cvet na livadi njenih številnih ljubezni, in še to nekje prav na robu livade. To svoje trpko spoznanje je v verzih takole izrazil:

Želim ji vso srečo, prijetno zabavo
s prešušniki, ki jih sto hkrati objema,
ne ljubi nikogar, vsem pa odvzema
moško veljavo.
A mojo ljubezen naj zbríše iz spomina,
ki padel po njeni sem krivdi, kot pade
mlad cvet, ko ga rani na robu livade
plužna ostrina.

Katul te izgube ni mogel preboleti. Lesbija mu je pomenila nekaj več kot igračo za potešitev telesnih strasti. Če bi izgubil samo lepo igračo, samo njeno lepo telo, bi si lahko nabavil drugo. Toda Lesbija mu je pomenila nekaj več, vanjo je projiciral vse svoje pesniške sanje o lepoti, ki ni utelešena samo v gracioznosti njenega ženskega telesa, ampak že v samem čaru njene bližine, že v samem zvoku njenih besed, že v samem odmevu njenih stopinj. Izguba telesa je nadomestljiva, sanje pa so nenadomestljive. Spočetka se Katul niti ni prav zavedal, kaj vse je izgubil, ko se je v njem zrušila ljubezen do Lesbije. Samemu sebi je takole dajal poguma:

Katul ubogi, zdaj nikar ne nori več!
Pozabi in pokoplji, kar je izgubljeno!
Nekoč so se ti res smehljali jasni dnevi,
ko šel si, kamor te preljuba deklica
peljala je. Kaj vse se je godilo tam,
kar ti si rad počel, kar ona ni branila!
Nekoč so se ti res smehljali jasni dnevi.
Zdaj ona noče več, še ti se zdaj obvladaš,
ne maraj je, ne lovi je, če ti beži,
ne bodi žalosten! Kljubuj! Odločno vztrajaj!
Zdaj zbogom, deklica! Katul odločno vztraja,
ne bo te več iskal, ne prosil več, če nočeš.
A ti boš osamela in bridko trpela!
Gorje, zločinka! Kakšno te življenje čaka!
Kdo te bo še iskal? Kdo bo še maral zate?
Koga boš zdaj ljubila? In čigava boš?
Koga boš med poljubi grizla v ustnice?
A ti, Katul, trd bodi, neizprosno, mož!

Toda ta korajža, ki si jo pesnik daje, je samo slepilo; ta možatost je samo navidezna: namesto da bi svoje misli obrnil drugam, obuja spomine na nekdanjo srečo. V resnici je izguba Lesbije Katula strla in položila v prezgodnji grob. Umrl je, komaj je dopolnil dobrih trideset let.

Katul je vnesel v rimsko poezijo eleganco izraza in iskreno ljubezensko strast, ki je bila rimski poeziji dotlej tuja. Rimljani so cenili in gojili predvsem svojo *virtus*, vrlino moža (*vir* = mož), zato jim je bilo opevanje ženske lepote in ljubezni do ženske nekaj tujega. Zato se celo Katul v neki pesmi opravičuje, češ »mar mislite, da zato, ker ste pri meni brali o več tisoč poljubih, nisem normalen možiki?« Katulov verz je na videz preprost, toda za navidezno preprostostjo in naivnostjo se skriva skrbna pretehtanost in prefinjenost, ali z latinsko besedo, *urbanitas*. Katul je sicer napisal tudi nekaj daljših pesnitev, ki obsegajo po sto ali več sto verzov in ki so sestavljene v precej učenem jeziku, zato so mu sodobniki rekli tudi »učeni Katul« (*doctus Catullus*). Toda to so bili bolj eksperimenti v novih pesniških formah kot pa doživete umetnine. Svojo slavo dolguje Katul predvsem kratkim ljubezenskim pesmicam, »igračkam«, v katere zna ujeti in pričarati begotnost in eteričnost trenutka, ki tako hitro mine; in čim krajše so te pesmi, tem lepše so, tem bolj doživete, tem bolj izklesane.

Katul je svoje najlepše pesmi zložil v raznih jambskih metričnih formah, ki pa med sodobniki niso našle pravega odmeva. Veliko večji razcvet je doživela elegija, pesniška zvrst, katere zunanja značilnost je metrična forma elegičnega distiha (kombinacija heksametra in pentametra). Za začetnika rimske ljubezenske elegije velja *Cornelius Gallus*, po rodu iz mesta *Forum Iulii* (dan. Fréjus v južni Franciji), od katerega pa nam je ohranjeno komaj kaj več kot golo ime. Cesar Avgust je namreč videl v njem svojega nevarnega tekmeča, zato ga je kaznoval z izgnanstvom, kar pa je pesnika tako prizadelo, da je naredil samomor; po smrti ga je zadela *damnatio memoriae*, tj. kazen, da je treba zbrisati vsako sled spomina za njim.

Za najpomembnejša predstavnika rimske elegične poezije veljata Tibul in Propert.

Tibul (*Albius Tibullus*, živel ok. 60—19 pr. n. št.) je svoje najlepše pesmi posvetil Deliji. Njegovi verzi so polni nežnega čustvovanja, otožne melanholije in mehke sanjivosti, toda v primerjavi s Katulovimi jim manjka vročega ognja in močne strasti. Kot poglobitno značilnost njegove poezije bi lahko označili sentimentalnost. Pesnik je imel izredno živo fantazijo, zato se v njegovih elegijah motivi iz resničnega in iz sanjskega sveta tesno prepletajo, meje med resničnostjo in sanjavoostjo so tako zabrisane, da včasih težko ugotovimo, kaj je plod pesnikovega realnega doživetja, kaj pa samo plod njegove domišljije ali sanjivosti. To velja tudi glede njegove Delije. Dejstvo je sicer, da je živela neka ljubljena ženska, ki se je v resnici imenovala Plánija in ki ji je Tibul nadel ime Delija; toda vprašanje je, koliko je Delija, kot jo je Tibul videl v vizijah svojih sanj in opeval v svojih elegijah, sploh še identična z ono realno žensko.

Tibul je pesnik, ki beži iz okrutne realnosti in se zateka v neki imaginarni svet, v svet namišljene ljubezni, v svet idealizirane preteklosti, v idilo podeželskega življenja. Zato mu je pri srcu vse, kar ni realno, vse, kar admira in izginja. Zato v svojih pesmih rad opeva razna izginjajoča ljudska verovanja, v katera sam kot izobražen človek sicer ni veroval, pa jih je vseeno imel rad, ker je vedel, da so ljudje, ki vanje verujejo, srečni. Rad opeva idilične prizore iz podeželskega življenja, npr. kako zunaj besni zimski vihar, on pa sedi doma, ob toplem ognjišču, in drži ljubljeno Delijo v naročju. Njegove elegije so polne kontrastov med zunanjo realnostjo in namišljeno idiličnostjo.

Nadaljnja značilnost Tibulove poezije je v tem, da zna med raznovrstnimi in kontrastnimi motivi, ki jih poveže v eno elegijo, napraviti mojstrske prehode, tako da ena misel in eno čustvo skoraj neopazno zdrsi v drugo, včasih ravno nasprotno misel in občutje. Motivi so v Tibulovih elegijah povezani po neki intimni logiki,

ki ni logika razuma, ampak bi jo lahko označili kot sosledje zabrisanih, komaj zaznavnih asociacij. Zato naredijo Tibulove elegije, čeprav vsebujejo polno heterogenih elementov, vendarle vtis neprisiljenosti, harmonične ubranosti in organske celovitosti. Zato lahko rečemo, da je Tibul, dasiravno ni največji lirik, vendar najbolj izrazit rimski elegični pesnik. Kajti bistvena značilnost rimske elegije je ravno v neopaznem, komaj zaznavnem valovanju in nihanju čustev, v nihanju med radostjo in potrnostjo, med upanjem in bojznijo, med življenjskim veseljem in mislijo na smrt. (Metrična shema elegičnega distiha je samo zunanja značilnost elegije, čeprav je tudi že v samem distihu v malem naznačeno ritmično valovanje med naraščajočim heksametrom in upadajočim pentametrom.) Oglejmo si to zakonitost ob eni izmed Tibulovih elegij, ki jo je pesnik naslovil na svojega prijatelja, vojskovodjo Mesala! Tibul jo je spesnil, ko je med vojnim pohodom zbolel in bolan obležal na otoku Krfu (le-ta se v mitološkem slovarju označuje kot »dežela Fajakov«), medtem ko je vojska pod poveljstvom Mesala krenila dalje proti Mali Aziji. Elegija je — kakor sploh vse Tibulove elegije — precej obsežna; začne se takole:

Sli boste z vojsko brez mene, Mesala, čez morje Egejsko,
ne pozabite nikar, spomnite se me še kdaj!
Mene priklepa bolezen na tujem, v deželi Fajakov;
smrt mrakobna, nikar pome ne sezi še zdaj!
Smrt mrakobna, rotim te, nikar! Ni matere tukaj,
da bi v naročje, ihtoč, zbrala ožgane kosti,
nimam tu sestre, da bi otožno jokala nad grobom,
da bi posula pepel z vonjem asirskih dišav,
nimam tu Delije . . .

Ob imenu Delije pesnikova žalost hipoma zastane in v spomin si priključit trenutke slovesa, kako je Delija žrebala za njegovo srečno vrnitev. Ob tem si zaželi tistih zlatih časov, ko pod Saturnovo vlado še ni bilo cest, ki se zgublajo v daljavo, ne ladij, ki z razpetimi jadri kljubujejo vetrovom, ne mejnikov na poljih ne vrat v domovih in še celo ne krvavih mečev in vojska. Nato pa nadaljuje s kontrastno podobo sedanjih časov:

Zdaj, pod Jupitra vlado, poznamo le boje krvave,
plovbo čez pusto morjé, pota, ki vodijo v smrt.
Oče, odpusti mi! Nimam na vesti ne krive prisege,
ne brezbožnih besed, nisem razžalil bogov.
Če sem dopolnil res, kar mi je let namenila usoda,
naj mi gomilo krasí kamen in takle napis:
»Tukaj počiva Tibul, ugrabljen od smrti okrutne,
ko je čez daljno morjé zvesto Mesali sledil.«

Želi si, da bi bil po smrti sprejet v Elizij, kjer so livade posute z dišečim cvetjem in kjer se zaljubljeni mladeniči nenehno igrajo v družbi nežnih deklet. Svetli podobi Elizija sledi spet kontrast — mračna podoba Tartara:

A bivališče zločincev pogreznjeno v noč je globoko,
skrito in vsenaokrog reke temačne buč.
Tam besní Tisífona z gadjo zalego na glavi,
truma brezbožna pred njo bega v trepetu okrog.
Tam ob vhodu, pred vrati broneniimi, Kerber na straži
s kačastim gobcem renči, laja črnočni pesjan.

Nato našteva še druge grozote Tartara in zaključí z besedami:

Tja naj pride, kdor hotel speljati je ljubljeno mojo,
kdor mi zaželel je zlo, vojsko in drugo gorje!

Tebe pa, Delija, prosim, ostani mi zvesta, in starka
 — čistosti tvoje čuvar — naj poleg tebe sedi.
 Naj ti ob preji, ko s preslice niti predolge odvija,
 v oljenke svitu, zvečer, zgodbe prijetne pove!
 Dékle sedé naokrog, ob lanu, že trudne od dela,
 roka jim že odpove, spanec zapira oči.
 Tu naj nenadoma pridem, poprej od nikogar najavljen,
 naj se ti zdim ves tak, kot da sem planil z neba.
 Ti pa mi, Delija draga, z lasmi razpuščenimi, steci,
 takšna, kakršna si, steci mi bosa v objem!
 To si želim, naj nama Danica, naj zarja bleščeča
 z rožnato vprego čimprej jasni pripelje ta dan!

Tako elegija, ki se je začela v turobni osamljenosti, z mračno mislijo na smrt v tujini, izzveni v svetlih, upanja polnih akordih. V pesmi se prelivajo temačne podobe (misel na smrt, podoba Jupitrove dobe, podoba Tartara) in svetlobne podobe (misel na Delijo, podoba Saturnove dobe, podoba Elizija, vizija vrnitve), toda skozi vso pesem lahko opazamo, kako se tema postopoma umika žaru svetlobe, ki zlasti v zaključnih verzih triumfira čez vse: »naj nama Danica, naj zarja bleščeča z rožnato vprego čimprej jasni pripelje ta dan!«

V nasprotju s Tibulovo sanjavostjo in idiličnostjo je *Properc*, po rodu iz Umbrije (*Sextus Propertius*, živel ok. 50—16 pr. n. št.), veliko večji realist. Njegov pesniški izraz je poln energije in plastičnosti. Tudi izvoljenka, ki jo Properc opeva v svojih verzih — pesnik ji je dal ime Cintija —, je veliko bolj živa in realna kot Tibulova Delija. Ob vsakem Propercovem verzu čutimo njeno toplino in hladnost, njeno muhavost, prepirljivost in ljubosumnost, njeno zahtevnost in nezvestobo. Cintija nam je izmed vseh deklet, kar so jih opevali rimski pesniki, najbližja in najbolj otipljiva. Properc je celo leto koprnel, preden si je utrl pot do njenega srca. Začetek svoje ljubezni takole opeva v prvi elegiji:

Prva me je Cintija ujela z nežnimi očmi,
 prej še vedel nisem, kaj je slast ljubezni.
 Prej sta trdnost in ponos mi žarela iz oči,
 zdaj me Amor je premagal, poteptal z nogami.
 Amor, fant poredni, me je pregovoril,
 da poštena sem dekleta zamrzil,
 da se lahkomiselnó brezdelju vdajam.
 Zdaj že celo leto je minilo,
 vsi bogovi so se zarotili proti meni,
 toda ogenj v srcu noče se poleči.
 Milanion ni se zbal težkih preizkušenj,
 kakor blazen je po temnih grapah blodil,
 ranjen se boril z arkadskim divjim možem,
 končno omehčal je trdosrčno Atalanto.
 Vsem pomaga Amor, vsem pokaže pota,
 le pri meni ne izmisli si zvijače,
 meni fant poredni ne pokaže prave steze.
 Pa mi ve, čarovnice, pomagajte,
 ve, ki se bahate, da je luna vaša last!
 Zdaj pokažite umetnost svojo,
 srce ljubega dekleta omehčajte
 in storite, da v obraz bo bleda bolj kot jaz!
 To storite, pa verjel bom,
 da lahko s čarovnimi izreki
 pota zvezd in tok voda usmerjate!
 Pa mi vi, prijatelji, pomagajte
 — ne z nasveti, zdaj je že prepozno —
 srcu bolnemu najdite zdravilo!
 Hrabro bom prenašal nož in ogenj,

da bom le spet zdrav, svoboden, rešen!
Povedite me v daljave,
v tuje kraje, v daljna morja,
da nobena ženska za menoj poti ne najde!

Vi pa, ki vam Amor je naklonjen,
ostanite srečni, združeni v ljubezni!
Meni moje srčne rane spati ne dadó,
neuslišana ljubezen mi ne da za hip pokoja.
Teža zla se bojte, vas svarim:
vsak naj svoji zvest ostane,
naj ne menja, ne prebira si ljubezni!
Kdor prepozno bo prisluhnil tem svarilom,
mojih se besed z bridkostjo bo spominjal.

Pesem v marsičem spominja na Prešerna. Tudi sicer je motivika Propercovih ljubezenskih elegij v marsičem sorodna motiviki Prešernovih poezij, zlasti gazel. Pesnik se s svojo bolečino najrajši zateka v gozdno samoto, kjer kliče drevesa za priče svoje ljubezni: skale mu odmevajo ime Cintije, v skorjo dreves je zarisano njeno ime. Tudi ptice v gozdu in vrata njene hiše že poznajo njegovo tiho ljubezen. Pripravljen je izpolniti vse ukaze ošabnega dekleta, samo da bi mu bila naklonjena. Drugič spet v vinu išče zdravila svoji neuslišani ljubezni. Alj pa z mehko besedo riše poteze njenega obraza, ko ga ponoči obliva mesečina: lepši je kot obraz trojanske Helene, lepši kot obraz boginje Afrodite. Ob misli na njeno ljubezen ga tudi smrti ni strah: bolj kot smrti se boji, da bi ga Cintija pozabila, da njene solze ne bi orosile njegovega prezgodnjega groba. Tudi Cintiji se ni treba bati smrti: lahko je srečna, ker je našla v Propercovih pesmih nesmrtno spomenike svoje lepote.

V resnici je Cintija umrla prej kot Properc. Ljubezensko razmerje med njima se je sicer že pred tem skrhalo, toda Properc je ni mogel pozabiti, ampak si je iskal utehe in tolažbe v popotovanjih po tujem in v pesnjenju elegij z domoljubno vsebino. Cintijina smrt ga je globoko pretresla in mu narekovala eno najbolj občutenih elegij, pravcati magistrale vse njegove ljubezenske poezije. Umrla Cintija se pesniku prikaže v sanjah v tako živi podobi, da misel na njeno nesmrtnost udari na dan že takoj v prvih verzih:

Duše umrlih živijo in s smrtjo še ni vse končano,
bleda senca prodre, grobni temi ubeži.
Cintija, ki smo jo že pokopali ob cesti šumeči,
snoči je k meni prišla, nadme sklonila glavó.
V spanju sem tožil, kako je po njenem pogrebu v ležišču,
kjer sem prej vladal kot kralj, pusto zdaj, prazno, hladno.
Isto obleko je imela kot prej, le ob bokih ožgano,
iste na glavi lasé, iste je imela oči.
Voda iz Lete razjedla je ustnic ji nežne robove,
ogenj izžgal je beril, ki je prej prstan krasil.
Prsti koščeni in krhki na njenih rokah so rožljali,
vendar še čutil sem dih, še sem slišal njen glas:
»Duša nezvesta! Nikdar ne boš boljši osrečil dekleta!
Le kako si tako naglo se spancu predal?
Mar si pozabil skrivnosti ljubezni tam v budni Suburi?
Mar ne spominjaš se več oken in mojih zvijač?
Kolikokrat sem, po vrvi drseč, se spuščala z oken,
skrivoma, kolikokrat padla sem tebi v objem!
Kaj sva se tam na razpotju ljubila, kako se je cesta
grela pod plaščem nekoč, ko sva ležala na njem!

Tako Cintija spominja pesnika nekdanje ljubezni, nato pa mu očita hladno brezbriznost ob njeni smrti: ko je umirala, ga ni bilo blizu, da bi ji s toplo besedo

podaljšal življenje, ko je umrla, ni s cvetjem posul njenega groba. Še več! Na njeno mesto je že stopila druga ženska, ki zdaj gospodari v pesnikovi hiši in pretepa in trpinči sužnje, če samo omenijo Cintijino ime. Toda Cintija pesniku vse to odpušča, ker mu šteje v dobro, da jo je poveličal kot kraljico svoje poezije. Sama mu pri svojem grobu prisega, da mu je vedno ohranila zvestobo: naj se kače pasejo in sikajo na njenem grobu, če laže! Pesnik naj za njo pošlje v grob njej posvečene pesmi, grob sam pa naj očisti plevela in bršljana in okraši s temle napisom:

»Tukaj, na Tiburskih poljih, počiva nam Cintija zlata,
Anio, tvojim vodam nova lepota in čast!«

Ker se že bliža jutranja zora, čas, ko se morajo duše umrlih vrniti v svoje podzemsko domovanje, se Cintija poslovila od pesnika z besedami:

»Zdaj naj te druge imajo, a kmalu boš moj, samo moj spet,
z mano boš ležal, s kostmi trla bom tvoje kosti.«
To je z menoj govorila, tako me je karala nežno
in kakor senca v snu mojim objemom ušla.

Pesniku so ostali samo še spomini in tolažilno upanje, da bo Cintijo vsaj po smrti spet objemal v grobu. Misel na zgodnjo smrt se čedalje pogosteje oglašala v njegovih pesmih. Ta misel je sicer otožna, vendar nikdar zastrašujoča, nasprotno, navadno so ravno umrli tisti, ki tolažijo žive. Ta misel dominira tudi v zadnji njegovi pesmi, ki jo označujejo kot »kraljico vseh elegij« — v pesmi, ki jo je Properc zložil v tolažbo Paulu Emiliju Lepidu ob zgodnji smrti njegove žene Kornelije. Umrla Kornelija govori iz groba in tolaži svojega moža. Pripoveduje mu, kako bo pred sodniki v podzemlju prejela plačilo za svoje brezgrajno življenje. Navdaja jo zavest, da je izpolnila svojo dolžnost, ker je državi vzgojila dobre sinove, obenem pa tudi veselo zadoščenje, da bo ostala živa v spominu svojih dragih. Njej torej ni hudega. Svojemu možu pa naroča, naj skrbi za otroke, in otrokom naroča, naj bodo prijazni z mačeho, če se bo oče še enkrat poročil. »Če pa se bo zadovoljil s spominom na mojo senco, če bo moj pepel tako globoko spoštoval, tedaj, otroci, mislite že zdaj, kako se starost plazi nadenj, in ne dajte, da bi se mu kaka skrb prikradla v srce. Za kar sem bila jaz prikrajšana, naj bo dodano vašim letom, tako da se bo Paulus na stara leta vaše družbe radoval. Vso srečo vam želim. Kot mati nisem utrpela izgube: vsi moji otroci — vsi so me pospremili k pogrebu. Zagovor sem končala. Vstanite in počakajte, da mi prijazna zemlja da zaslužen plačilo! Nebo je odprto vrlinam, naj bom vredna, da se prepeljem čez reko v bivališče blaženih!« S temi besedami, polnimi odpovedi, predanosti v usodo in žrtvovanja za druge, Kornelija zaključi svoj zagovor.

V Propercovih pesmih lahko opazimo etični razvoj in notranje zorenje od zbirke do zbirke, od elegije do elegije. Prve njegove pesmi so mladostno zaljubljene, včasih otožne, včasih razposajene in prežete z močno čutnostjo. Pozneje se pesnik zresni, od ljubezenskih motivov se posveti domoljubnim snovem, pa tudi sama ljubezen do Cintije dobi — zlasti po njeni smrti — globlje dimenzije. Njegov etos končno dozori v omenjeni »kraljici elegij«, kjer se osebna bolečina utaplja v ponosni zavesti izpolnjene dolžnosti do skupnosti; to pa je tipično rimsko. In tako lahko Properca označimo kot etično najbolj dozorelega med rimskimi elegiki, zlasti še če upoštevamo njegovo zgodnjo smrt, saj je tudi on umrl zelo mlad, komaj je dopolnil dobrih trideset let.

(Konec prihodnjč)

spontano vodi k razveseljivi konstataciji, da nekaj Marinkovičevih novel — kot so *Cvrčci i bubnjevi*, *Andeo*, *Prah*, *Zagrljaj*, *Oko božje*, *Ruke in mrtve duše* — zavzema zelo visoko mesto v proznem ustvarjanju hrvatske in jugoslovanske književnosti, a po svoji kvaliteti lahko naleti tudi na ugoden sprejem pri svetovni bralski publiki. Tudi njegova *Glorija* si je priborila častno mesto med najboljšimi dramskimi teksti po vojni.

Srečanje s takim pisateljem je zares radostno in globoko doživetje!

Kajetan Gantar

RIMSKA LIRIKA

Kot četrti in zadnji v vrsti velikih rimskih elegičnih pesnikov se navadno našteva *Ovid*, sin premožne viteške družine iz Sulmona (*Publius Ovidius Naso*, 43 pr. n. št.). Toda njegova pesniška veličina je zelo sporna. Vsekakor je bil izredno spreten in plodovit verzifikator, saj je med vsemi rimskimi pesniki zapustil najobsežnejši opus: v mladosti je napisal kak ducat ljubezenskih pesniških zbirk, v zrelih letih šest knjig verzificiranega rimskega koledarja (*Fasti*) in petnajst knjig *Metamorfoz*, na stara leta, ki jih je preživel kot izgnanec v Tomih ob Črnem morju, pa devet knjig *Žalostink* in *Pisem*. Sam pravi, da se mu je vse, kar koli je hotel povedati, spremenilo v verz.

Ovid je hotel veljati predvsem za pevca nežnih ljubezenskih pesmi (*tenerorum lusor amorum*); najljubša pesniška zvrst mu je bila ljubezenska elegija. Njegova elegija je, kot sam pravi,

. . . polna dišav, lepo počesana,
vendar njen prvi korak drugemu ni ves enak;
lepe postave in v nežni obleki, z ljubečim smehljajem,
sama napaka v nogah hoji je njeni v okras.

Ovidov distih je dosegel neprekosljivo zvočnost in eleganco, tako da mu je v resnici v okras že sama »napaka v nogah« (pri tem je mišljena razlika med prvim in drugim delom distiha, med heksametrom in pentametrom). Toda Ovidova veličina gotovo ni v liriki in v izpovedovanju čustev; njegovo čustvovanje je preplitvo in premalo iskreno, čeprav ga odevlje v izredno melodiozne verze in bleščečo dikcijo, čeprav ga še tako spretno okraši z raznimi pesniškimi in govorniškimi figurami. Vse ostane le na površju, vse je samo mikaven blesk in prijetno zvončkanje z besedami. Za njegovo ljubezensko poezijo je značilna tesna prepletenost med pesništvom in govorništvom; sam pravi, da poezija prejema od retorike svojo življenjsko silo (*nervi*), retorika pa prejema od poezije svoj blišč in sijaj (*nitore*).

Ovidove pesmi niso toliko izraz notranje nujnosti, ampak predstavljajo bolj rešitev neke formalno zahtevne naloge, ki si jo pesnik večkrat zastavi v zavestnem tekmovanju z drugimi. Vrhunec umetnosti se mu zdi, če zna kdo »isto stvar povedati zmerom v drugi obliki«. V tem je zares nedosegljiv virtuoz. To svojo sposobnost je razvil zlasti v *Metamorfozah*, ki predstavljajo vrhunec njegove ustvarjalnosti. V tej pesnitvi, ki obsega 12.000 heksametrov, je skušal na mitičen način razložiti nastanek in razvoj sveta in naravnih pojavov. Sam naslov »*Metamorfoze*« bi lahko poslovenili kot »preobrazbe« ali kot nenehno »prerojevanje, prenavljanje,

iz bitja v bitje presnavljanje». Idejni temelj pesnitve je pitagorejski nauk o preseljevanju duš (metempsihozii), ki ob smrti ne umro, ampak se le preselijo iz človeškega telesa v živalsko ali rastlinsko ali v kamnito gmoto. V naravi ni smrti, ampak so samo večne premene oblik, bitja se selijo in spreminjajo iz ene oblike v drugo: nesrečna mati Nioba, ki so ji bogovi pobili sedem sinov in sedem hčera, okamni v jokajočo skalo, iz katere izvira studenec, dobra Baucida in Filemon, ki sta se zvesto ljubila od mladih let do pozne starosti, se spremenita v hrast in lipo, ki se večno dotikata v nekem svetišču itd. Tako je Ovid nanizal kakih 250 zgodb, večinoma pravljic, ki jih je zajel iz mitologije ali iz ljudskega izročila. Pri tem je pokazal neizčrpno, naravnost fantastično domišljijo in iznajdljivost. Vsaka zgodba skoraj neopazno preide in zdrsi v drugo. Vsaka zgodba predstavlja zaokroženo celoto, nekakšen majhen epos ali epilij, vse skupaj pa so spet strnjene v neko večjo, neprisiljeno in zaokroženo celoto.

Ovidovo najzrelejšo delo ima potemtakem izrazito pripovedni, se pravi, epski značaj. Zato je pravzaprav paradoks, da Ovida literarni zgodovinarji navadno uvrščajo med lirske pesnike. Po drugi strani pa kaže npr. VERGIL (*Publius Vergilius Maro*, živel 70—19 pr. n. št., po rodu iz Mantove), ki velja za največjega rimskega epskega pesnika, v svojih delih mnogo izrazito liričnih potez. Zato pri prikazu rimske lirike ni mogoče molče mimo Vergila, ki je zlasti s svojimi mladostnimi zbirkami, z Bukolikami in Georgikami, v marsičem kultiviral latinski pesniški izraz in poglobil lirično občutje. Namesto gole predmetnosti, snovnosti in čutne zaznavnosti je vnesel v poezijo neko poduhovljenost in neotipljivo muzikalnost. Predmeti njegove poezije niso samo objekti vnanjega sveta, ampak hkrati prehajajo v nekakšno dragoceno substanco, v katero so z izredno fineso vtkana pesnikova čustva in razpoloženja.

Vzemimo npr. eno izmed njegovih najbolj zgodnjih pesmi, prvo iz zbirke Bukolik! Kakor cela zbirka, tako je tudi ta pesem izrazil primer idiličnega poveličevanja podeželskega življenja, ki je bilo tedaj v modi. Pesem ima na zunaj obliko dialoga med dvema pastirjema, med Melibejem, ki mora zaradi državljanskih vojska zapustiti rodno grudo, in Titirom, ki mu je Oktavijan omogočil mirno življenje na domačem posestvu; toda ta dialog je v bistvu samo resonanca notranjega dialoga v pesniku samem, ki je v življenju delil usodo obeh pastirjev. Polni mehko so verzi, s katerimi nesrečni Melibej na začetku blagruje Titira:

Titir, ti v senci ležiš, počivaš pod bukvo košato,
sviraš na drobno piščal in pesem izvabljaš gozdovom,
mi pa zapuščamo zemljo, zapuščamo polja domača,
z doma bežimo; ti, Titir, pod senco ležiš in počivaš,
gozdu izvabljaš odmev — ime Amarilide zale.

Še bolj blagozvočni so verzi, s katerimi Melibej na koncu pesmi ponovno blagruje Titira. Žal noben prevod ne more pričarati muzikalnosti izvirnika:

Srečnej! Na starost boš tu, ob znanih potokih užival
senco prijetno, ob svetih studencih hladil se v vročini.
Tukaj — kot zmerom — ob meji sosednji hiblajske čebele
pasle se bodo ob vrbi cvetoči in z rahlim brenčanjem
večkrat vabile te k sladkemu spanju. In tam, spod pečine
pesem donela bo k nebu, med delom ob rezanju trte;
vmes bodo ljubi golobi prepevali, nežno grulili,
z bresta visokega grlice glas bo gruleči odmeval.

Mi pa odhajamo: eni med Afrike žejna plemena,
drugi med Skite, do reke Oanta, ki kredu naplavlja,
v daljno Britanijo, svetu odmaknjeno v pusti samoti.
Ali še kdaj čez leta bom videl deželo očetov,

ruševno streho, ki krije mi borno domače ognjišče,
v svojem kraljestvu osupel prešteval osamljeno klasje?

Pójdite, čredica srečna nekoč, ve moje kozíce!
Nič več ne bom poležaval v votlini, z zelenjem obrasli,
gledal od daleč, kako med grmičjem se vzpenjate v skale;
nič več prepeval ne bom; ne boste, kozíce, na paši
grenke mi vrbe več, detelje ne več obirale v cvetju.

In Titir takole kliče za odhajajočim Melibejem:

Saj bi lahko nocoj spočil si tukaj, pri meni,
spal bi na listju zelenem, postregel bi z zrelem ti sadjem,
s kuhanim mehkim kostanjem, z obilico svežega sira.
Glej, v daljavi, nad strehami hiš, se kaditi začenja,
že od visokih gora se zgrinjajo sence na zemljo.

Tako se pesem konča z otožno podobo pokrajine, na katero se zgrinjajo večerne sence. Ta podoba dobi v kontekstu celotne pesnitve globlji, simbolični pomen: to je podoba velike dobe, na katero že padajo sence.

Svojevrsten vrhunec je rimska lirika dosegla v Vergilovem prijatelju Horacu. HORAC (*Quintus Horatius Flaccus*, živel 65—8 pr. n. št.) je bil sin osvobojenca, doma iz Venuzije ob rečici Aufidu. Kljub skromnim razmeram, iz katerih je izšel, je že v mladosti naredil naravnost bliskovito kariero. Kot dvaindvajsetleten mladenič je že poveljeval rimski legiji. Tedaj se je na strani republikancev, pod Brutovo zastavo, boril proti Antoniju in Oktavijanu. Kot tak je tudi doživel poraz pri Filipih. Iz te bitke se je rešil, kot sam pripoveduje, na neki misteriozen način:

..... doživel sem Filipov dan
in nagli beg, kjer sem neslavno zgubil ščit,
ko je bilo junaštvo zlomljeno in so heroji,
grozeči prej, sramotno prah poljubljali.
V tesnobni uri tej me je v meglici gosti
ponesel sam Merkur skozi sovražne trume ...

Kako je tedaj Merkur Horaca zavil v gosto meglico in ga nevidnega ponesel skozi sovražne vrste, nam ni podrobneje znano. Dejstvo je, da Horaca tudi ta poraz ni strl, niti moralno niti materialno. Srečno se je vrnil v Italijo, kjer si je kmalu opomogel. Sam pravi, da ga je tedaj revščina, ki sili ljudi k drznim dejanjem, nagnala, da je začel pisati pesmi. Ime si je ustvaril že s svojo prvo zbirko, ki ji je dal naslov Epode. Še bolj je zaslovel s štirimi knjigami Pesmi (*Carmina*) ali Od. Čeprav je bil sin osvobojenca in čeprav se je boril na sovražni strani, so mu bila vrata odprta do najvišjih vrhov rimske družbe, do vplivnega cesarjevega prijatelja Mecenata in do samega cesarja Avgusta. Cesar Avgust mu je celo ponujal mesto svojega osebnega tajnika, kar pa je Horac odklonil, ker si je hotel ohraniti svojo pesniško svobodo.

Horac je izredno zapletena, naravnost zagonetna osebnost. Sodbe o njem so zelo različne: po mnenju enim je Horac največji rimski lirik, po mnenju drugih sploh ni pesnik, ampak kvečjemu literat. Goethe npr., ki se je sicer navduševal nad Ovidom in opajal nad Propercom, ni mogel najti pravega razumevanja za Horacovo liriko; označil jo je kot »strahtno realnost brez prave poezije«. Poleg tega moramo upoštevati, da Horac ni bil samo lirik, ampak tudi satirik, filozof in literarni teoretik. Njegove Satire, njegova verzificirana Pisma s filozofsko vsebino, zlasti pa slovito Pismo o pesništvu, so morda celo še pomembnejša kot njegove lirične pesmi. Vendar se bomo v nadaljnjem omejili samo na Horacovo liriko v ožjem pomenu besede.

Horacove ode so v metričnem in jezikovnem pogledu izredno skrbno izbrušene, naravnost virtuozne umetnine, spesnjene v raznih štirivrstičnih kiticah, v kakršnih so pesnili veliki grški liriki Sapfo, Alkaj in Alkman. Horac je namreč zavrgel obliko elegičnega distiha in skušal ponovno oživiti starogrške metrične forme, ker je želel Rimljanom ustvariti liriko, ki bi se lahko merila z najvišjimi vrhovi starogrškega pesništva. Zato se je tudi v vsebinskem in motivnem pogledu močno naslonoil na velike grške vzornike. V svojih pesmih najrajši razmišlja o minljivosti trenutka in o neizbežnosti smrti, rad opeva vino in ljubezen, ki pa nikdar ni tako močna, predana in osebna kot pri elegikih, ampak vedno lahkotna, skoraj igriva. Nikdar se noče predati nobenemu pretiranemu čustvu ali strasti, ampak se vedno s treznim razumom drži zlate srednje poti (*aurea mediocritas*). Če smo o Katulovi liriki dejali, da pomeni prelom s starorimsko vrlino (*virtus*) in če smo nato pri posameznih elegikih lahko opazili, kako se vse bolj oddaljujejo od tega starorimskega ideala in kako v njihovih verzih čedalje glasneje prevladujejo mehki ženski akordi, tedaj velja za Horaca ravno nasprotno: Horacova lirika predstavlja vrnitev k starorimski močatosti, njegova poezija hote in zavestno oživlja nekdanjo *virtus*. Samozavestna močatost — *virtus* — je nekakšno idejno jedro in stalni refren vse Horacove poezije. Ta moški ton zveni že iz ene njegovih najbolj zgodnjih pesmi, ki se sicer začne s čudovito nežno impresijo:

Noč je bila, in vrh nebesnih cest
sijal je mesec v družbi drobnih zvezd.
Ti si z besedo mi prisegala,
a v srcu si bogove varala.
Tesnó, kot hrasta se bršljan oklene,
si se z rokami oklenila mene . . .

Toda zaradi prelomljene prisege in doživetega razočaranja se Horac ne utaplja v bolesti in žalosti, kot bi se morda kdo izmed elegikov, ampak preide v akcijo:

Neajra, oj, kako boš še trpela,
kaj ti bo moja moškost prizadela!
Če je v Horacu Flaku kaj moža,
ne bo trpel, da ljubiš drugega!
Užaljen si bo drugo poiskal,
dekle bo — sebe vredno — si izbral.
Tvoj čar ne bo ga nikdar več privabil,
in kar ga zdaj boli, ne bo pozabil . . .

Seveda je znal Horac ubirati tudi bolj nežne strune; to nam dokazuje dvospev med mladeničem (= pesnikom) in dekletom (= Lidijo), ki po svoji obliki in tonu, kot je opozoril že L. Pintar, nekoliko spominja na Prešernovo »Od železne ceste«:

On

Dokler sem tvojemu srcu bil drag,
dokler še drug mladenič noben
tvojih ni belih objemal ramen,
srečen sem bil, bolj kot perzijski šah.

Ona

Dokler srce ni za drugo se vnelo,
dokler še nisi Hloi sledil,
nisi je bolj kakor mene slavil,
Lidije ime je po svetu slovelo.

On

Menj srce zdaj za Hloe gori
— Hloe zna sladke pesmi zapeti —,

zanjo ne bal bi se tudi umreti,
da mi le ona dalje živi!

Ona

Jaz pa zdaj drugega fanta imam,
sem se za lepega Kálaja vnela,
zanj bi še dvakrat umreti hotela,
da le on sam mi je živ, le on sam!

On

Kaj če spet v stari ljubezni se vžgem,
kaj če dekle plavolaso pozabim,
kaj če spet Lidijo k sebi povabim,
kaj če spet tebi vrata odprem?

Ona

Naj je on lepši kot zvezdno nebo,
naj si ti lažji kot pena vodé,
naj si vzburljiv kot Jadransko morjé
— zate živim in umrjem samo.

Toda, kot rečeno, prevladujoči ton Horacove poezije ni ženski mol, ampak moški dur. Horac ni opeval možatosti samo v ljubezni, ampak tudi v njenem globljem, nacionalnem pomenu. Kajti Horac ni bil samo pevec vina, ljubezni in drugih igrivih snovi, ni bil samo *tenerorum lusor amorum* kot Ovid, ampak je bil tudi *vates*, nekak svečenik v službi Muz, nekak posrednik med bogovi in ljudmi, videc in prerok, ki je skušal svoj narod v najbolj usodnih trenutkih predramiti iz otopelosti in notranje razdvojenosti in mu pokazati pot k moralnemu prerojenju. Sredi najhujših državljanskih vojn je Rimljanom z zanosno besedo zaklical:

Vi, ki je v vas še kaj moža,
pustite žensko tarnanje!

Pozneje pride to globoko etično pojmovanje pesniškega poklica zlasti močno do izraza v ciklusu tki. rimskih od, prežetih z gorečim domoljubjem, kjer se pesnik obrača na rimsko mladino in jo vzpodbuja k skromnosti, hrabrosti in drugim vrlinam. Tudi vodilni motiv tega ciklusa je *virtus*: *virtus* kaže človeku pravo pot in mu daje notranjo neodvisnost in sigurnost v zemeljskem vrvežu, *virtus* mu zagotavlja nesmrtnost:

Vrlina ne pozna nečastnega poraza,
njen sij blešči se v neskaljeni slavi
in sapa ljudske volje ji ne more
odvzeti ali vsiliti časti.
Vrlina njim, ki si zaslužijo nesmrtnost,
nebo odpre po nedostopni poti,
s prezirom zre na ljudsko gomazenje,
peruti jo neso prek zemeljskih močvar.

Kot lahko razberemo iz teh verzov, je v Horacovi *virtus* nekakšna aristokratska samozavest, prezir in odpor do množice neposvečenih (*vulgus profanum*), ki mu ni zmožna slediti v vrtoglave in hladne samote njegovih pesniških in miselnih višav. Pesnik se zapira v stolp svojih verzov, v katerih se vse iskri od zaostrenih miselnih poant in drznih prispodob, ki pa jim večkrat manjka ognja in čustvene topline, saj se zavestno izogiblje vseh premočnih čustev in strasti. Neki angleški kritik je nekoč zlobno pripomnil, da je bilo edino močno čustvo, ki ga je Horac zares iskreno doživel, želja po nesmrtni slavi. Tej želji je pesnik dal duška v pesmi, ki zaključuje tretjo knjigo njegovih Od:

Zgradil sem spomenik, bolj trajen kot iz bron,
 bolj vzvišen kakor vrh kraljevske piramide,
 ne bo ga dež načel, ne bo vihar omajal,
 neskončna vrsta let ne bo mu škodovala,
 ne bo ga časov beg porušil in uničil.
 In moj najboljši jaz bo živel preko groba,
 ne bom umrl ves: med poznimi rodovi
 bo rastel moj sloves, dokler po Kapitolu
 bo stopal svečenik z vestalko, v molk zastrto.
 O meni šel bo glas, kako iz revnih krajev,
 kjer Aufidus buči, kjer vladal požeželju
 kralj Daunus je nekoč, sem iz prahu se dvignil
 in prvi sem prelił v italske ritme pesem
 eolskih lirskih strun. Zato si zdaj ponosno
 vzemi, Melpóména, zasluženó plačilo,
 in z delfskim lovorom ovenčaj moje kodre!

Horac se ni zmotil. Kljub navidezni samozavesti je bil celo še preskromen: po Kapitolu že zdavnaj ne stopa več rimski *pontifex* v spremstvu molčeče vestalke, njegove pesmi pa še zmerom oznanjajo njegovo slavo.

Še bežen pogled čez prehojeno pot!

Od izida Katulove pesniške zbirke (ok. l. 54 pr. n. št.) do Horacove smrti (l. 8 pr. n. št.) ni minilo niti pol stoletja, rimska lirika pa je v tem kratkem razdobju doživela nesluten razcvet in obrodila neminljive sadove. Neoteriki in elegiki, Vergil in Horac so z zanosno melodijo svojih verzov zlomili tradicionalno rimsko nezainteresiranost in odpor do lirične poezije. Medtem ko so Rimljani spočetka lirične pesmi prezirljivo označevali kot »igračke« in »norčije«, predstavljajo npr. Propercove elegije, Vergilova Bukolika in Georgika, zlasti pa Horacove ode že močan faktor, s katerim je sam cesar Avgust resno računal pri moralnem preporedu rimskega naroda. Latinski jezik je bil poprej trd, tako da je neki nemški filolog nekoč izjavil, da si sploh ne more predstavljati, kako je lahko Rimljan v takšnem jeziku razodel ljubezen svojemu dekletu. Lirični pesniki pa so izgledili in omehčali trdote latinskega jezika, tako da jim je zapel in zazvenel, ter sprostili njegove izrazne možnosti, tako da je bilo poslej mogoče v njem izpovedovati najintimnejša osebna čustva in slaviti najbolj vzneseno domovinsko ljubezen.

Toda razvoj rimske lirike se ni ustavil v avgustejski dobi. Iz bogate pesniške tradicije teh pevcev je črpala pobude in izrazne možnosti še cela vrsta manj pomembnih pesnikov cesarske in pozne cesarske dobe. Ob istem času so tudi nekateri cerkveni očetje začeli v latinščini skladati nabožne himne. Njihovemu zgledu je sledil ves srednji vek, ki je ustvaril prave bisere ne samo cerkvene, ampak tudi posvetne poezije v latinščini. Srednji vek je le počasi prodiral v lepote klasične latinske lirike; najprej je odkril Vergila (VIII.—IX. stol.: *aetas Vergiliana*), nato Horaca (X.—XI. stol.: *aetas Horatiana*) in Ovida (XII.—XIII. stol.: *aetas Ovidiana*). Srednjemu veku je sledil humanizem, ki je še bolj vneto in v še čistejšem jeziku gojil izvirno latinsko liriko. Tako je bil npr. eden največjih italijanskih humanistov, Francesco Petrarca, pri sodobnikih celo bolj v časteh zaradi svojih latinskih kot pa italijanskih verzov, in ravno zaradi svojih latinskih pesmi je bil v Rimu kronan kot *poeta laureatus*. Pa ne samo v renesančni Italiji, ne samo v Franciji, Španiji, Nemčiji, Angliji, Holandiji, izvirno latinsko liriko so gojili tudi v slovanskih deželah, zlasti na Poljskem in v Dalmaciji. Tudi v kulturni dediščini na Slovenskem lahko zasledimo precej izvirne latinske verzifikacije, ki pa je, žal, še vse premalo raziskana.

Toda pomen rimske lirike ni samo v tej ustvarjalni tradiciji, ki je živila skozi stoletja, a je dobivala čedalje bolj akademski značaj, ker je bila — povsem razumljivo — dostopna čedalje ožjemu krogu. Še veliko pomembnejša je rimska lirika zaradi močnega vpliva, ki ga je imela na vso poznejšo evropsko poezijo, pri nas zlasti na Vodnika, Prešerna, Valjavca, Stritarja, Gregorčiča, Ketteja in druge. Znano je npr., koliko reminiscenc na Ovida, Horaca in predvsem na Properca najdemo pri Prešernu. O tem je bilo že precej napisanega, čeprav verjetno še ni bila povedana zadnja beseda. Poleg teh neposrednih vplivov in sledov pa so še pomembnejši posredni vplivi: večina naših pesnikov je v srednji šoli ali pozneje brala rimske pesnike, ob lepoti in bogastvu rimske lirike se je bogatil in oblikoval tudi njihov pesniški svet, ob mehko in zvočnosti latinskega pesniškega izraza se je kultiviral tudi njihov, se pravi, naš, slovenski pesniški izraz. In tako lahko rečemo, da vsak slovenski pesnik nosi košček Rima v sebi. Kolikšen je ta delež — tega pa najbrž nikdar ne bomo mogli do dna raziskati, tega najbrž tudi nikdar ne bomo znali prav ceniti in vrednotiti.

Milena Hajnšek

PLUSKVAMPERFEKT V SLOVENSKI KNJIGI

O slovenski sintaksi se je doslej le malo pisalo in tako je ostalo še mnogo ne-rešenih vprašanj. Marsikaj je tudi nezadostno obdelano, na primer vprašanje pluskvamperfekta.

Slovenske slovnice si glede pluskvamperfekta niso edine. Tako npr. *Slovenska slovnica* 1956 pravi, da se tvori predpretekli čas od dovršnih glagolov, da ga pa od nedovršnih navadno ne delamo. Glagoli v predpreteklem času izražajo dejanje, ki se je zgodilo pred nekim drugim dejanjem v preteklosti. V odvisnikih bi to predobnost lahko izrazili tudi z dovršno preteklim časom. Predpretekli čas je oblikovno malo v rabi, ker ga večinoma lahko nadomesti pretekli čas (str. 214). Novo je v tej slovnici le to, da se oblika le malo rabi in da jo je mogoče v odvisnih stavkih nadomestiti z dovršno preteklim časom, medtem ko je drugo več ali manj enako že v starejših slovnica. (Prvo natančnejšo formulacijo o rabi pluskvamperfekta najdemo že pri Murku.)

Vse slovnice obravnavajo pluskvamperfekt kot antepreterit. Zanimiva izjema je Dajnkova slovnica, ki pluskvamperfekta ne pozna. Dajniku se zdi pluskvamperfekt v slovanskih jezikih tuj, ker ga prleščina ne pozna. Predobnost izražamo s perfektom dovršnih glagolov: »Kda so se gostje vina napili, so veseli bili. Nachdem die Gäste genug Wein getrunken gehabt hatten, waren sie lustig.« Ne pa: »Kda so se gostje vina napili bili, so bili veseli.« Drugače bi bilo, če ne bi imeli dovršnikov, potem bi seveda morali tvoriti pretekle čase tako kot Nemci (*Lehrbuch*, str. 195). Tudi Vodnik omenja v slovnici le tri glavne čase. Problem pluskvamperfekta v knjižni slovenščini je načela že Breda Pogorelec v JIS VI, str. 152—160. Opozorila je na pomanjkljivosti slovnice in ugotovila, da se rabi predpretekli čas v knjižni slovenščini kot relativna glagolska oblika po pomenu in gramatični poziciji v odvisnih stavkih, kot relativ po pomenu v prostih stavkih in priredju, da opravlja funkcijo poudarjenega perfekta in modusa.